

Јелена М. Павловић¹
Филолошко-уметнички факултет Крагујевац
Филозофски факултет Ниш
Докторске студије из Српског језика
и књижевности

УДК 811.163.41'367'1898⁴⁴
811.163.41'27'1898⁴⁴
DOI 10.7251/RAD1715447P

Оригинални научни рад

ТИПОВИ ПРЕНОШЕЊА ТУЋЕГ ГОВОРА И ЊИМА СРОДНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ У СТЕНОГРАФСКИМ БЕЛЕШКАМА О СЕДНИЦАМА НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ ЗА 1898. ГОДИНУ²

Апстракт: Предмет нашег рада је проучавање типова туђег говора у Стенографским белешкама о седницама Народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину. Рад има два циља. Први је да се утврде специфичности везане за преношење туђег говора у сложеном жанру стенографских бележака, а други је да се испита да ли и како опште друштвене околности утичу на фреквенцију одређених модела. Грађа је ексцерпирана из првих осам седница првог тома стенографских бележака, а анализа је ограничена само на дебате. Најопитији закључак је да се у стенографским белешкама издвајају два нивоа – ниво приређивача и ниво учесника. На првом је немаркирани облик управни говор са конферансом редукованом на извор, док је у другом то неуправни говор. За одређивање подтипова служили смо се следећим критеријумима: предметом преношења, сукцесивношћу/симултаношћу, врстом скупштинске радње и функцијом пренесених израза. Проширили смо појам туђег говора и на њима сродне облике, односно на оне изразе који се секундарно користе механизмима преношења туђег говора. Издвојили смо преношење текста документа, самоцитат, и као посебно битан, хипотетички цитат.

Кључне речи: стенографске белешке, преношење туђег говора, хипотетички цитат

1. Увод

За време владавине Милана и Александра Обреновића, Ниш је често био „друга престоница“ јер су у њему одржаване седнице Народне скупштине Краљевине Србије (Енциклопедија 1995: 30; Историја 1984: 85; Марсенић 2010: 9). У току 1898. године Скупштина је у Нишу заседала у два наврата – од 17. јуна до 15. јула 1898. године (сазив за 1897) и од 12. новембра 1898. до 11. јануара 1899 (сазив за 1898). Поред краља Александра Обреновића, скупштинским заседањима присуствовала је и Влада, у којој су били:

¹ jesa.pavlovic.krusevac88@gmail.com

² Овај рад је рађен у оквиру пројекта *Динамика структура савременог српског језика* 178014, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

др Владан Ђорђевић, председник Министарског савета и министар иностраних послова; министри финансија Стева Д. Поповић, а касније Вукашин Петровић; Сима М. Лозанић, министар народне привреде; Андра Ђорђевић, министар просвете и црквених послова; Јеврем А. Андоновић, министар унутрашњих дела; Коста Н. Христић, министар правде; генерал Јован Атанацковић, министар грађевина; Драго Вучковић, министар војни и почасни ађутант краља Александра Обреновића. Часништво Народне скупштине чинили су: председник Сима Несторовић, потпредседник Драгомир Ц. Рајовић и секретари Настас Антоновић, Јован Несторовић, Стеван Мостарчић, Гаја Швабић, Милорад Тадић и Милош Илић. Један од посланика у овом сазиву био је Тодор Миловановић, председник нишке општине.

Парламентаризам Александра Обреновића Слободан Јовановић одредио је као „Скупштину без опозиције“ (Јовановић 1934/II: 385–386). Популарни назив за овај сазив био је „Владанова скупштина“, док је од радикала добио мање привлачан „надимак“ – „задушна скупштина“ (изабрана задушне недеље). Оно што је карактеристично за заседања у току 1898/9. је изузетна послушност краљу и Влади (Јовановић 1934/I: 1; Јовановић 1934/II: 173–246; Марсенић 2010: 142–148; Ђоровић 2005: 773).

2. Дефинисање циља рада и ексцертирана грађа

Циљ нашег рада је проучавање типова преношења туђег говора и њему сродних конструкција у *Стенографским белешкама о седницама Народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину*,³ штампаним 1899. у Државној штампарији у Београду. Састоје се од два тома. Овом приликом ексцерпирани смо грађу са првих осам седница из прве сесије (последња седницакоју смо прегледали одржана је 24. јула 1898. године).

Стенографске белешке представљају скуп различитих поджанрова административно-правног стила (дебата, предлога закона, молби и жалби, извештаја, спроводних писама, поздрава). Овом приликом смо се ограничили на проучавање типова туђег говора у скупштинским дебатама, усменом жанру административно-правног стила.⁴

³ У даљем тексту користићемо скраћеницу Белешке 1898.

⁴ Две основне варијанте у којима се јавља административно-правни стил су усмена и писмена (Висковић 1989: 30–31, Тошовић 2002: 355).

3. Преношење туђег говора и његове особености у жанру стенографских бележака

Под преношењем туђег говора подразумева се „...укључење туђих ријечи у ауторски дискурс или текст, чији је резултат синтаксичка конструкција са туђим говором“ (Ковачевић 2012: 15). Из ове дефиниције закључује се да су два основна елемента преношења туђег говора ауторски исказ⁵ (говор, дискурс) и пренесени говор.

Разликовање нивоа ауторског и нивоа пренесеног исказа је база за досадашња проучавања заснована, првенствено, на грађи из књижевноуметничког (Велковић 2012; Живковић, Арсић 2012; Ковачевић 2010; Чој 2000) или новинарског стила (Јеротијевић 2011; Милашин 2014). Аутори проналазе различите типове преношења туђег говора у различитим жанровима, што потврђује Бахтинову тврдњу да жанр утиче на обликовање исказа у њему (Бахтин 1996: 62–63).⁶

Основни критеријум за поделу типова преношења туђег говора предложио је Милош Ковачевић, који каже да се анализирају „... само типови и подтипови модела и подмодела туђега говора који се међусобно разликују најмање по једној морфосинтаксичкој и/или правописној особини (црти)“ (Ковачевић 2012: 15). На основу овог критеријума издвајају се *управни (директни)* и *неуправни (индиректни) говор*. Има, међутим, аутора који, уместо морфосинтаксичког и/или ортографског критеријума, као основ за поделу узимају *функцију* пренесеног говора у оквиру ауторског дискурса (Јакић 2006: 4–5).

Пошто стенографске белешке посматрамо као сложени говорни жанр,⁷ у смислу у којем га одређује Бахтин (1996: 62), сматрамо да је могуће издвојити два нивоа у њима: (а) ниво приређивача (стенографа) – доминантни облик је управни говор; (б) ниво учесника у комуникацији (посланика) – доминантни облик неуправни говор.

⁵ Појам ауторског исказа уводи Михаил Бахтин. Ауторски исказ детерминишу „...синтаксичке, стилстичке и композиционе норме за његову делимичну асимилацију, за његово укључивање у синтаксичко, композиционо и стилстичко јединство ауторског израза“ (Бахтин 1980: 129).

⁶ Другачије схватање заступа Мајкл Шорт, који каже да: „...nema formalne lingvističke razlike između jezika kojim se piše roman i onog kojim se piše za novine, s obzirom na to da ovaj sistem, odnosno sve kategorije, postoje u oba 'tipa tekstova'“ (Шорт 1999: 248).

⁷ Бахтин сматра да сложени жанрови настају на конвенцијама примарних жанрова кроз процес културне (често институционализоване) комуникације (Бахтин 1996: 61–62).

Поред постојања два нивоа реализације, потребно је истаћи још једну методолошку напомену везану за проучавање типова туђег говора у стенографским белешкама. Наиме, у скупштинским расправама често се цитирају закони. Дебатује се о пројектима закона, а управо је веродостојност писане речи гаранција да ће одређена одлука добити легитимитет. Из тих разлога, сматрамо да је могуће, на основу критеријума *предмета преношења*, у стенографским белешкама разликовати: (а) преношење говора других учесника у дебати; (б) преношење текста документа (закона, устава, пословника).⁸ Ипак, на нивоу учесника могуће је издвојити још неке типове који се заснивају на механизму преношења туђег говора (иако се не могу директно подвести под овај појам).

Пошто се, колико је нама познато, нико досад није бавио типовима преношења туђег говора у жанру стенографских бележака, даћемо преглед основних типова на *нивоу приређивача* и *нивоу учесника*. Основни критеријум на коме ћемо базирати поделу биће *предмет преношења*, док ће нам за одређивање подтипова послужити морфосинтаксички и ортографски критеријум. Такође, где сматрамо да је потребно, користићемо се и функцијом коју преношење туђег говора има у скупштинској комуникацији. Такође, погледаћемо како културно-историјски услови, у првом реду чињеницада је овај скупштински сазив одређен као „Скупштина без опозиције“, утиче на јављање одређених типова преношења туђег говора.

Свест о ширем друштвеном контексту омогућиће нам да, у будућем истраживању на корпусу бележака са скупштинских заседања из деветнаестог и са почетка двадесетог века, издвојимо оно што је инваријантно у жанру стенографских бележака од онога што је специфично за један историјски тренутак. Овакав приступ нужно призива и стилистички критеријум (Ковачевић 2012: 14–15).

4.1. Типови преношења туђег говора на нивоу приређивача (стенографа)

Као и у драми, основни тип преношења туђег говора у стенографским белешкама је управни говор. Ипак, за разлику од драме где аутор „управља“ поступцима и речима јунака, задатак стенографа је да, што верније, пренесе говор посланика и других учесника у скупштинским дебатама. Приређивач доноси одређена техничка решења (на пример, како пренети го-

⁸ У Куо (2011: 190–194) поред директног цитирања туђег говора у политичком дискурсу (што је предмет рада) уводи се у анализу и аутоцитат (случај када политичар цитира самог себе) и случај када се цитира неки извор (најчешће законски акт).

вор појединца, како пренети упадице публике), али не уноси властите судове о ономе што је изречено.

Атрибутивни дискурс⁹ (или наративни оквир) у стенографским белешкама сведен је на минимум и односи се на податке о месту и времену одржавања седнице и на навођење имена одређених учесника. Навешћемо примере атрибутивног дискурса:¹⁰

(1)

III РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

држан 18 јула 1898 год. у Нишу

ПРЕДСЕДАВАО ПРЕДСЕДНИК:

Сима Несторовић

секретар:

Милош Илић

Почетак у 6 часова по подне.

Присутни су били г.г. Министри : Привреде, Правде и Унутр. Дела. (Белешке 1898: 416, иницијални атрибутивни дискурс).

(2) Састанак је трајао до 7 $\frac{3}{4}$ час. по подне. (Белешке 1898: 433, финални атрибутивни дискурс).

(3) (*Настаје одмор*).

(*После одмора*). (Белешке 1898: 590, медијални атрибутивни дискурс).

Подела типова преношења туђег говора може се извршити на основу неколико критеријума на нивоу приређивача: (а) критеријума *предмета преношења* (преноси се говор појединца, говор групе или текст документа);

⁹ Атрибутивни дискурс дефинише се као „[d]iskurs koji se pridružuje (direktnom) govoru lika i specifičan čin govornika ili mislioca time što ga identifikuje i (pokatkad) time što ukazuje na različite dimenzije ili osobine samog čina, lika, okruženja“ (Принс 2011: 22). Ми овај појам узимамо у ширем значењу од Принса и под њим подразумевамо оно што се назива *информацијом о околностима* у којима је нешто изречено (Берглер 1992: 8). Дакле, ми под адвербијалним дискурсом у стенографским белешкама не сматрамо само скуп свих конференси (Принс 2011: 23), него збир свих екстралингвистичких обавештења.

¹⁰ При навођењу примера трудили смо се да се, што је верније могуће, држимо оригиналног правописа. То се односи и на положај текста (центриран, уз леву маргину).

(б) критеријума *сукцесивности/ симултаности* (реплике могу тећи једна за другом што је подразумевани облик интеракције у институционализованом дискурсу скупштинских дебата, или посланици могу прекидати говорника, што представља девијацију у односу на конвенционални систем); (в) критеријума *скупштинске радње* (реплика се може јавити као радња обављена по скупштинском протоколу или се реализује у оквиру дебате о одређеном предмету).

4.1.a. Преношење говора појединца

Преношење говора појединца је најчешћи тип преношења туђег говора. Јавља се у облику управног говора са редукованом конферансом сведеном на *извор*,¹¹ односно на податак о говорнику. Реплике говорника у скупштини су *везане*, што значи да сукцесивно следе једна за другом. Ортографска решења представљају конвенцију карактеристичну за одређени тренутак. Немаркирани облик преношења туђег говора у *Стенографским белешкама* из 1898. године може бити говор по протоколу (4) или говор учесника у дебати, било да се ради о министрима (5) или о посланицима (6):

ИМЕ И ПРЕЗИМЕ / ТИТУЛА ГОВОРНИКА (ИМЕ И ПРЕЗИМЕ). – ПРЕНЕСЕНИ ГОВОР

(4) **Подпредседник.** – Продужујемо рад.

Изволте чути г. известиоца. (Белешке 1898: 590).

(5) **Министар Грађевина, ђенерал Јован Атанацковић.** – Кад је то било? – (Белешке 1898: 882).

(6) **Милослав Куртовић.** – И ја сам за одборско мишљење, али нисам добро чуо, да ли је г. извештач поменуо шта мисли о тој молби надлежни Министар. То је важна ствар. Требало би и то да се прочита ако није урађено. (Белешке 1898: 678).

Видимо да се на овом нивоу од ортографских средстава користе тачка, црта и масна слова. Овај начин приказивања говора има сличности са драмом, с тим што треба имати на уму напред наведену разлику везану за статус аутора у жанру драме и приређивача у жанру бележака.

Симултани или уметнути говор појединца се јавља ређе. Оваква спорадична појава прекидања говораника може се објаснити тиме

¹¹ Податак о извору је једна од околносних информација, онако како их дефинише Сабина Берглер. Поред податка о извору (о ономе ко говори), могу се навести и подаци о начину на који је исказ изговорен, времену, месту итд. (Берглер 1992: 8).

што је овај сазив оцењен као „јакo послушан“, такав да опречна мишљења нису била честа. Пронашли смо само један овакав пример. Као ортографско средство за разликовање везаног и уметнутог говора користи се заграда:¹²

(7) Известилац Коста Ивковић. – ...

Г. Веселиновић рече у почетку свога говора *да се грађанске школе преносе на округе*. То не стоји. После је казао *да су плате умањене*. И то не стоји, већ је стање исто. (*Веселиновић: поричем то; нисам то казао.*) И казао је, *да је систем исти*. (Белешке 1898: 489).

Видимо да се у говору известиоца Косте Ивковића јавља скуп више реченица које у форми неуправног говора преносе речи посланика Стевана Веселиновића. Израз у загради представља реакцију прозваног посланика на изнете речи – пориче се оно што је раније изговорено. Треба нагласити да је ово, у досад ексцерпираној грађи, једини пример, што не искључује могућност да су неки од израза који смо третирали под пренесеним говором групе у ствари пренесени говор појединца. Међутим, вероватно је у том случају бележење саме реакције било важније од бележења имена говорника, тако да се такви примери (уколико их има) на нивоу приређивача изједначавају са пренесеним говором групе.

4.1.б. Пренесени говор групе

Пренесени говор групе (или појединца чије именовање није важно) одваја се заградом. У овом случају конферанса се редукује само на глагол. Најчешће се ради о глаголу *вичу* или *чује се*. Код првог нагласак је на агенсу, док се у другом случају тежиште преноси на саму поруку.

Разликујемо два типа преношења говора групе на основу критеријума сукцесивности/симултаности. Први је везани говор који се односи на протоколарне радње (усвајање закона, наставак седнице). У овом случају често долази до потпуног редуковања конферанси и свођења на неку од формула (*прима, одобрава, да се реши*). Посланици њиховим изговарањем потврђују одређену административно-правну радњу. Сукцесивно се надовезују на протоколарна питања председника Скупштине:

(8) Подпредседник. – ... Јесте ли задовољни? (*Вичу ; јесмо*) (Белешке 1898: 569).

(9) Подпредсеник. – Чујем гласове : да се реши. (*Вичу : да се реши*). (Белешке 1898: 583).

¹² Курзивом истичемо пренесени говор, а ако се курзив јавља у оригиналу биће то посебно наглашено.

(10) Је ли скупштина довољно обавештена? (*Јесте*). (Белешке 1898: 583).

(11) **Председник**. – Прима ли Скупштина прочитану допуну? (*Прима*). (Белешке 1898: 424).

Од примера са ознаком протокола свакако су интересантнији они код којих се нека примедба умеће у говор других. До упадица долази из различитих разлога – нестрпљења због превеликог трајања дебате и жеље да се што пре усвоји неки предлог/члан закона, исправка неког податка у говору, одобравање/неодобравање тренутног говора, скретање пажње да тренутно није време да се говори о одређеном предлогу итд. Овде може доћи до мешања са атрибутивним дискурсом и, у том случају, срећу се речи којима се карактерише понашање посланика у скупштини (*ларма, галама, жагор*). Могу се и напоредо јавити две реакције на говор. У том случају се у загради наводе два опречна мишљења (*тако је / није тако*). Најчешће се конферанса редукује на глагол, али некад глагол може изостати. По правилу, не користе се наводници да обележе управни говор, али се спорадично могу појавити. Треба нагласити да ових примера има доста, али ипак не толико да би обележили бурне реакције и сукоб мишљења у овом скупштинском сазиву. Навешћемо неке од пронађених примера, а функцију исказа у скупштинској расправи даћемо у загради, после навођења броја стране:

(12) **Радисав Петровић**. – ...

То сам имао да кажем о председницима, који би се имали указом постављати, а сад ћу да говорим о председницима, који ће се постављати претписом (Чује се: *није сада о томе реч, јер је сада начелна дебата. Жагор*). (Белешке 1898: 334; скретање пажње да се не говори о текућој теми расправе).

(13) **Ђорђе Јеленковић**. – Молим вас, браћо, и ја хоћу да кажем неколико речи, али ћу бити кратак.

Ви добро знате како је било кад у народу једна врста бира председника. Он не бира никада онога, који ће да га учи да не ара и да не краде, већ онога, који ће да га учи да рије по туђим имањима, и који ће га пустити да ради шта хоће. (Чује се: *није истина, није тако; тако је*). (Белешке 1898: 340; слагање/ неслагање са претходним говором; изношење опречних мишљења).

(14) **Сава Илић**. –...

Заиста народ и није дозрео, да бира себи председнике. Да је тако, доказ је што смо ми овде, јер да је дозрео, он би изабрао боље људе у Скупштини, а не оваке као што смо ми! (Чује се *узмите реч натраг*. – Ларма, вичу *увреда Скупштини*.) (Белешке 1898: 342; реакција на говор; пример бурног реговања групе).

(15) **Подпредседник Народне Скупштине. Драгомир Рајовић.** –...

За то ја држим, да је ово врло важно питање које има да се реши тек кад Министар буде поднео предлог закона о акционарским удружењима а не сад. То сам сматрао за своју дужност да кажем Народном Представништву и да вас упознам са правим стањем ствари. (Вичу: *тако је*). (Белешке 1898: 385; слагање).

(16) **Милосав Куртовић.** – Господо, базирајући се на ономе што је овде написано, хтео сам неколико речи да проговорим, али пошто ми изгледа да је већина расположена, да се изједначи постављање председника то онда нећу ни да говорим (*није, није*). У члану 23. и 24. назрео сам... (Белешке 1898: 393; охрабривање посланика да даље говори).

(17) **Настас Антоновић.** –...

Господо, ово је мој предлог ја мислим да би овим предлогом постигли све оно што оће и једна и друга страна... Дакле по овом мом предлогу за председнике поставља Министар Унутрашњих дела претписом *али по са слушању Министарског Савета*. (Чује се: *нећемо то, да се реши*) (Белешке 1898: 406; први курзив у оригиналу; прекидање говора; тражење прекидања дебате и преласка на гласање).

(18) **Новица Ковачевић.** – ...

Самоуправа општинска изгубљена је; народ не може више бирати председнике, то је главно у овоме закону, а остало је све спореднијег значаја, зато не треба више дангубити, већ примити остатак чланова аklamацијом. (Чује се: *не може, не може; хоћемо да говоримо*). (Белешке 1898: 420; тражење да се дебата настави).

Из примера се може закључити да суразлози прекидања говора других посланика различити. Оно што је, такође, уочљиво је одступање од канонског модела управног говора (нема наводника, понекад ни глагола), као и варирање ортографских решења (употреба наводника, двотачке, црте).

4.1.в. Пренесени текст документа

Као што смо већ рекли, стенографске белешке представљају сложени жанр у коме се, уз дебате, налазе и различити писани жанрови.¹³ Важно је да се закон пренесе у целини да би се видело шта је предмет дебате и у ком правцу се измене крећу. У Белешкама 1898 манир је да се преноси комплетан текст. Навешћемо један краћи извештај о раду одбора:

¹³ „Документ“ је основни облик у административно-правном стилу јер представља „... средство регистровања информација о чињеницама, догађајима“ (Тошовић: 357).

(19) **Известилац Драгић Муцић** чита извештај одбора који гласи:

Народној Скупштини

ИЗВЕШТАЈ ПРИВРЕДНОГ ОДБОРА

о изменама у закону о срп. држ. Класној Лутрији за привредне циљеве од 13. Јула 1897. год.

Привредни одбор поручио је пројекат закона о речним изменама и налази да је предложена измена сувремена, корисна и веома потребна, зато је одбор предложену измену усвојио у начелу и појединостима и част има молити Народној Скупштини да и она то усвоји.

ПРЕДСЕДНИК ОДБОРА

Л. Р. Јовановић

ИЗВЕСТИЛАЦ

Драгић Муцић

ЧЛАНОВИ :

Н. Радовановић, Новица Милић, Благоје Јовановић, М. Савић. (Белешке 1898: 621)

За разлику од преношења говора појединца или групе, код приказивања текста документа јавља се нередукована конферанса у којој се налази атрибутивни дискурс – *ко читаи шта се чита*.

Поред овог доминантног манира, у ретким случајевима преношење се своди само на атрибутивни дискурс:

(20) **Известилац Мита Петровић** чита предлог закона о изменама у закону о трошарини од 12. јула 1893. године. (Види страну) (Белешке 1898: 616).

У заградама је дат атрибутивни дискурс *Види страну*. Међутим, у досад ексцерпираним примерима нисмо пронашли ниједан где се и заиста упућује на одређеноместо у белешкама. Могуће је да се ради о пропусту приређивача/стенографа, или, чињеници да су се стенографи поуздали у то да ће се читалац сам вратити на раније наведени текст документа.

4.2. Типови преношења туђег говора на нивоу учесника

Немаркирани тип преношења говора на нивоу учесника (посланика, министара) представља неуправни говор. Управни говор се ретко користи у својој основној функцији верног преношења туђих речи, већ се, као секун-

дарни механизам, активира у друге сврхе. Најчешће се налази у хипотетичком цитату, где има улогу стварања слике „привидне реалности“, при чему изнесени аргумент делује убедљивије. У тим случајевима, често се користи и колоквијални језик који одступа од општег, релативно формалног, језика дебата.

Основни критеријум за поделу типова преношења туђег говора на нивоу учесника је *предмет преношења*. Тако смо издвојили: (а) преношење говора других учесника у дебати; (б) преношење текста документа; (в) преношење сопственог говора (самоцитат); (г) хипотетички цитат који за своју основу има механизам управног говора. За одређивање подтипова у оквиру доминантног типа користимо различите критеријуме сходно специфичностима одређеног предмета преношења.

4.2.a. Преношење говора учесника

Најчешћи модел за преношење говора учесника у скупштинским дебатама је неуправни говор и то његов основни модел у облику „...ауторске дидаскалије (ријечи аутора) у облику главне клаузе, и репродукованог исказа («неауторовог» говора) у форми зависне клаузе“ (Ковачевић 2012: 16). Поред канонског модела неуправног говора, јавља се, понекад, и неконекторски неуправни говор, док се управни говор среће само у посебно маркираним случајевима.

4.2.a.1. Модели неуправног говора

Већ смо рекли да је необележени облик преношења туђег говора на нивоу учесника неуправни говор. Конферанса је увек у препозицији, а њено семантичко језгро чине глаголи типа *verbadiscendi* (*рећи, говорити*), по правилу, у облику перфекта, а само по изузетку у аористу. Када је глагол у презенту, у највећем броју сучајева, јавља се облик *вели/веле*. Везник је обично *да*, ређе *како*. У стенографским белешкама зависна реченица се од управне клаузе често одваја зарезом.

Најчешће се поименице наводи извор, односно говорник чије се речи преносе. То се дешава у случајевима када се реферише на конкретно место у говору претходника, с нагласком да се често на неуправни говор наставља ауторски коментар. Када се наводи туђ говор кога говорник оцењује негативно, доминтно се избегава навођење извора и тада се користе изрази неодређене референцијалности, обично (али не по правилу) у множини (*многи од предговорника, неки од говорника, један од посланика*).

Реченице са неуправним говором могу стајати одвојено, али се могу јавити и као део шире структуре. Када су део шире структуре, неуправни говор се налази у оквиру односне зависне реченице, која се у другом делу коментарише управном клаузом. Такође, може се десити да неуправни говор буде део неколико узастопних реченица. У оба случаја, преовлађују негативни контексти, па би ово биле и стратегије за побијање навода изнетих у говору претходника.

Када је важно навести извор, предикат у реченици је у активу. Међутим, некад је изузетно важно да се податак о извору не изнесе, па секористепасивне конструкције типа *казано/казато је, речено је*. Такође, фокус се са процеса продукције преноси на перцепцију говора, па се у том случају семантички центар конференсе везује за глагол *чути* (*чуо сам, могло се чути*).

Представићемо неке од пронађених примера, а у загради, након навођења броја стране, даћемо коментар о функцији неуправног говора и, уколико одступају од немаркираног модела (ауторска конференса са податком о изводу и са активним глаголом типа *verbadiscendi* + везник *да/како* + пренесени говор), додаћемо напомену о томе.¹⁴ Прво ћемо навести примере код којих се наводе речи више говорника:

(21) **Гаја Швабић.** – Само хоћу ово да кажем, да се не слажем са **оним предговорницима**, који су казали то, *да се народу одузима право, које је толико година имао*. (Белешке 1898: 338; неслагање; пренесен говор више предговорника).

(22) **Мика Поповић.** – Молим вас господо, ми ће мо лако решити ово. Видим да смо вољни сви да се реши а да се и не говори, али ипак треба да се саслушамо. Ја морам да признам да стоје **наводи поштованих предговорника**, *да народ није умео она своја права која је по законима о општинама имао да употреби онако, како би доликовало једном свесном народу*. Али господо, не могу, а да не признам и то, да је искуство добар учитељ. (Белешке 1898: 339, неслагање; пренесен говор више предговорника; ауторска дидаскалија сведена на номинални исказ *наводи поштованих предговорника*).

(23) **Виден Станковић.** – Господо, у начелу ја немам шта против овог предлога законска, јер нас искуство довело, да га акламацијом примимо. Ја сам слушао говорнике и „за“ и „против“ овог предлога. **Што се тиче оних који веле**, *да је до сада избор председника био слободан*, ја не делим то мишљење. (Белешке 1898: 340; неслагање; конструкција се налази у оквиру односне зависне реченице која се коментарише).

¹⁴ Курзивом смо обележили пренесени говор, а болдирани смо извор.

(24) **Мијајло Јевремовић.** – ...

Неки су од г.г. предговорника казали, да се око бирања кметства-пролива крв, али ја знам да се ти случајеви пре дешавају по варошима него по селима. (Белешке 1898: 342, неслагање; основни модел).

(25) **Сава Илић.** – **Од многих предговорника** чуо сам, да кажу да народ није дозрео, да није до сад умео да бира председнике и кметове ; и већина се слажу са тим, да се од сада председници постављају Министарским претписом или Краљевим указом. (Белешке 1898: 342; негативни коментар, уп. пример 14).

У следећим примерима преносе се речи једног посланика, а он се наводи именом и презименом уз које се понекад додају квалификације (*мој пријатељ, поштовани предговорник*):

(26) **Мијајло Јевремовић.** – ...

Поштовани предговорник г. Мијајло Патровић навео је како се у селима око избора председника бију, а није хтео да каже и оно што се десило код њих у Пожаревцу и Смедереву. (Белешке 1898: 342; допуна говора, негативни смер; канонски облик).

(27) **Известилац Илија Стојановић.** – ...

Г. Сава Илић можда је у јарости изговорио оне речи. У колико је увредио нас, увредио је и самога себе, јер он је казао да народ стоји на томе ступњу, да је нездорео, што је нас изабрао, и кад је он изабрао нас онда је изабрао и њега, па онда у првом реду он долази као неваљалац. И дакле, кад он признаје за себе, да је неваљалац, онда нека му и буде. (Ларма, галама). (Белешке 1898: 342; коментар; ублажавање исказа посланика који је увредио скупштину).

(28) **Министар Унутрашњих Дела Јеврем Андоновић.** –

Што **г. Швабић** примећује, да у овоме закону није одређено како ће се бирати одборници оправдано је у неколико. Но ја ипак мислим, да, како је се до сад у томе практиковало, да се тако исто и у будуће ради, и држим, како је до сад било, тако ће исто и од сад бити. (Белешке 1898: 345; неслагање и додавање аргумента; конструкција у склопу зависне реченице).

(29) **Министар Унутрашњих Дела.** – ...

Што се тиче оне зебње, коју **г. Дамјановић** износи, да може да се прокајишари, и да се учини нешто, што не би требало да буде, имам да кажем ово: према досадњем искуству, можда је и тога негде до сада бивало, али та зебња не може данас да постоји. (Белешке 1898: 351; неслагање; конструкција у склопу зависне реченице).

(30) **Илија Стојановић.** – ...

Г. Пера Тодоровић каже, да те штедионице образују већином људи средњег и нижег сталежа, и боји се да се чланови управног одбора не разграбе имовину новчаног завода. Што се тога тиче, ја знам, да су баш најимућнији људи образовали тај новчани завод и да га они нису образовали, неби ни било тога завода. (Белешке 1898: 381; неслагање; канонски облик).

(31) **Мата Јовановић.** – ...

За предлог овај, који се појавио ту, да се укине тај члан, помиње се као разлог тај, што његови чланови улажу свој капитал, а не могу да се њиме користе. Лепо је **г. Пера Тодоровић** објаснио да тај завод није основан само на акцијама. (Белешке 1898: 382; слагање, аргумент; канонски облик).

Максимално обезличавање постиже се свођењем ауторске дидаскалије на облик рефлексивног или партиципског пасива:

(32) **Гаја Швабић.** – ...

Каже се, господо, да се одузима народу једно право, које је он стекао, и да ће то бити практичније кад му се већ то право одузима да му то право одузме онај, који је највиши. (Белешке 1898: 396).

(33) **Пера Тодоровић.** – ...

Чуло се најзад чак и ово, да има људи, који ће бити незадовољни са председником и могу ружно да се изразе о њему, па то може да падне чак горе на Господара. (Белешке 1898: 403).

....

Најпосле **навођено је**, да ће ово бити велики скок, и вели се: До сада је бирао председника народ, а сада их именује Господар, то је велики скок. (Белешке 1898: 403).

За посебно истицање користи се двотачка. Задржавају се све особине неуправног говора (слагање, изјавна интонација):

(34) **Известилац Ил. Стојановић.** – **Ви** сте, **господине** казали овако: да народ није на ономе ступњу на коме треба да је и да бира друге посланике, а не, ове што су овде, Дакле значи, да не ваљају сви, па онда не ваљаш ни ти! (Белешке 1898: 343).

(35) **Тодор Миловановић.** – ...

Овде је пак главна добит та што је јуче у начелној дебати **Илија Стојановић** навео, а то је: да ћемо се отрести оних невоља и неприлика у којима смо до сада били, отрешимо се оних међусобних трвења и борби око избора. (Белешке 1898: 398).

Неконекторски неуправни говор јавља се ретко. Обично се аргумент говорника слаже са оним што је рекао предговорник.¹⁵ Даћемо један илустративни пример:

(36) **Подпредседник Народне Скупштине. Драгомир Рајовић.** –

Добро је казао г. **Мата Јовановић**, нису ти новци само оних људи, који су тај завод основали; има ту новаца и других људи, па треба мислити и на оне остале људе, који су ту новац уложили и позајмили му. (Белешке 1898: 385)

Налазимо и пример дуплог неуправног говора:¹⁶

(37) **Никола Радовановић.** – ...

Ја имам само да приметим, да је један говорник казао, да је Њ. В. Краљ казао, да би он примио и кад би се председници по сеоским општинама указом постављали. (Белешке 1898: 405).

Из изнесених примера види се да је неуправни говор основни облик преношења туђег говора у жанру стенографских белешака. Навођење *изво-ра*, односно говорника, варира од израза одређене референце (име и презиме, *претходни говорник*) до неодређене референце (*један од предговорника, многи*). Када се жели да се акценат стави на поруку и/или да се извор прикрије, користе се конферансе у пасивној форми. Дешава се да се репродукована клауза уметне у зависну односну реченицу са везником *што*, при чему она постаје основ за даљи коментар. Од ортографских средстава користи се двотачка када се жели посебно истаћи комуникативна вредност изреченог.

4.2.6.1. Модел управног говора

Управни говор се у стенографским белешкама јавља по изузетку. Формална обележја управног говора везују се за преношење текста документа и за хипотетички цитат. У ексцерпираној грађи модел управног говора везује се за речи краља Александра Обреновића. Његов говор се ставља под наводнике, а тежи се томе да он буде „аутентичан“, што представља једану од манифестација „чувања“ његовог угледа. Узећемо један дужи цитат из говора посланика Пере Тодоровића:

(38) **Пера Тодоровић.** –

... Ономад, ми смо били у депутацију код Њ. В. Краља.

¹⁵ Однос аутора према туђем говору је увек активан у смислу у коме га одређује Бахтин: „На тај начин је у формама преношења туђег говора изражен *активан однос* једног исказа према другоме, и то не на тематском плану, већ у стабилним конструктивним формама самог језика“ (Бахтин 1980: 129, курзив у оригиналу).

¹⁶ Цели пример је у курзиву.

Он је изволео говорити много и дуго, а нарочито о питању о општинама. **И ту се Његово Величанство изволело изразити од речи до речи овако:**

„Ако народни посланици реше да ја постављам... (Жагор, вичу: то није по пословнику; да се реши).

Кад смо полазили из двора **Његово Величанство** је рекло г. председнику скупштине: *„Г. Председниче, овлашћујем вас, да ово што сам сад рекао, кажете свима и да поздравите скупштину.* Ово дакле није никаква тајна, што сам ја сам овде казао.

Ја се позивам на г. председника нека потврди је ли је овако како ја кажем.

Његово величанство је рекло овако: *„Господо, на вама је да решите питање о постављању кметова, како ви хоћете.*

Види се да је овде употреба ортографских знакова недоследна – нема затворених наводника. Управни говор се користи да би се боље дочарала атмосфера при сусрету говорника и краља Александра Обреновића, а овде се користи чињеница да се за управни говор везује веродостојност. Управни говор уноси и живописност, па тако чини да слушаоци буду боље припремљени за прихватање разлога које износи говорник (Јеротијевић 2011: 651).

4.2.в. Преношење текста документа

Као што је већ истакнуто, у стенографским белешкама преноси се и текст документа. Најчешће се ради о закону који је предмет дебате, али се понекад посланици позивају на устав или на пословник. Пошто није било много замерки на процедуру рада у скупштинским заседањима, мали је број примера у којима се цитира други документ, осим тренутног предмета расправе. Цитирање документа има различите функције – тражење појашњења, поткрепљивање аргумената конкретним доказима, побијање разлога предговорника. Посебно се истичу примери где се предлаже измена одређених речи у законима. За преношење текста документа користе се различити модели, који представљају секундарно искоришћене моделе управног и неуправног говора. С тога, разликујемо следеће подтипове: (а) цитат заснован на моделу управног говора; (б) цитат заснован на моделу неуправног говора; (в) фрагментарни цитат.

Код цитата заснованог на моделу управног говора, секундарно се активирају све особине управног говора. Улогу конферансе има навођење члана или дела текста у коме се цитат налази, а семантичко језгро „ауторске

дидаскалије“ чини обично глагол *казати*, који у Белешкама има ширу семантику него у свакодневном језику. Пренесени текст је „туђ говор“. Као ортографски маркери, користе се двотачка и наводници. Коришћење наводника у Белешкама представља ознаку веродостојности, и као што смо видели, везује се за највише истанце у земљи чија се реч не може „погазити“ – на краља и на закон. Навешћемо примере:¹⁷

(39) Јосиф Бојиновић. – ...

Нисам баш тако упознат са законима, али у члану 127. Устава земаљског каже се: „*Општине су самосталне у својој управи сходно пропису закона*“. Ја то тумачим тако, да у општинама треба сам народ да бира себи часништво и тако тек општине могу бити самосталне. (Белешке 1898: 336; аргумент за дебату)

(40) Милован Дамњановић. – ...

Ја имам да учиним једну примедбу код овог члана 18. Овде се каже: „*на општинском збору може пуноважно вршити посао, ради кога је збор сазван онај број гласача који буде дошао на збор, а пуноважнији је закључак збора оно на шта пристане половина гласача присутни на збору и један више.*“ Мени изгледа, ако остане овако да ће бити празнине. (Белешке 1898: 347; потреба да се члан допуни).

Поред управног, пронашли смо и примере „цитата“ заснованог на моделу неуправног говора. Налазимо моделе конекторског и неконекторског неуправног говора. Неретко се овај начин преношења комбинује са подтипом управног говора. Навешћемо један пример:

(41) Министар Унутрашњих Дела Јеврем Андоновић. – ...

Међу тим незгодна је ствар то и додавати, јер у чл. 29. закона о општинама каже се: за кмета, чланове општинског суда, и кметовске помоћнике, могу бити изабрани они чланови општине или села, који могу бити одборници, а у чл. 52. каже се: „Сваки који има право гласања на општинскоме збору, и има непокретних добара у Србији, или има сталну радњу коју на своју руку води, а плаћа потпун грађански данак, може бити изабран за одборника.“ (Белешке 1898: 411; аргумент; комбинација са моделом управног говора).

Неретко се јавља и фрагментарни цитат. Он се посебно користи у деловима у којима се предлаже да се један део закона замени другим:

(42) Известилац чита члан 12....

¹⁷ Под курзивом се налази цео цитат. Након навођења броја стране дат је разлог за цитирање дела документа у расправи.

... Овако је гласио и стари члан 12, и он се изменио само у толико, што се у њему, при крају, речи: „*његових помоћника*“, замењена са речи: „*кметова*“. (Белешке 1898: 344, курзив у оригиналу).

(43) **Илија Стојановић.** –

Ја тражим да се у овом другом члану избрише реч „*забавишта*.“ (Белешке 1898: 506, курзив у оригиналу).

(44) **Илија Стојановић.** – ...

Ја налазим да је да је овај последњи став: „*учитељи и учитељице примају своје плате и повишице из окружног школског приреза*“, – неуставан. (Белешке 1898: 532).

4.2.г. Самоцитат

Самоцитат или аутоцитат среће се искључиво у облику основног модела неуправног говора. Говорници понављају своје раније речи било да би потврдили оно што тренутно говоре, било да би истакли да је неко њихов говор погрешно коментарисао. Даћемо понеку од невеликог броја потврда:

(45) **Илија Стојановић.** – ...

Сад влада предлаже да се учитељи преместе на округе, а то је то исто, било да их плаћамо из буџета државног, било из окружног. *Ја сам и јуче у конференцији казао, да г. Министар Просвете, по овоме усвојеноме закону израчуна колики ће бити тај издатак на учитеље, па нека га стави у државни буџет*, а Народно Представништво вољно је, бар мислим да ће бити вољно (Вичу: тако је). да нађе извора, те да се тај издатак покрије. (Белешке 1898: 532; аргумент).

(46) **Министар Финансија, Ст. Д. Поповић.** – *Ја сам рекао, господо, да овом закону има 30 година.* Г. подпредседник каже, да су ове казне новијег датума. (Белешке 1898: 453; супростављање мишљења; постављен уз реченицу са неуправним говором).

4.3.д. Хипотетички цитат

Смаграмо да хипотетички цитат представља једну од особености преношења туђег говора у стенографским белешкама. О оваквом типу говора у новинском дискусу писао је Мајкл Шорт (1999: 252). С друге стране, каже да се овај тип преношења ретко јавља у роману. Два разлога за употребу хипотетичког цитата, датог у облику управног говора, јесу веродостој-

ност и живописност. Коришћењем модела управног говора за реферисање о нечему што се није још увек догодило даје осећај веродостојности, при чему се она тиче „... zamišljenog događaja u hipotetičkom svijetu, od kojeg govornik očekuje da bude kao buduće stanje stvarnog svijeta“ (Шорт 1999: 259). Хипотетички цитат у Белешкама 1898 проширује се и на сферу прошлости и на сферу могућих догађаја у садашњости. Користе га посланици као аргумент, нарочито, када желе да истакну негативне последице које ће уследити ако се усвоји / не усвоји неки закон. То је управо други разлог за коришћење хипотетичког цитата – даје осећај пластичности, па се у њему често користи колоквијални језик:¹⁸

(47) Известилац Илија Стојановић. – ...

Ми сви знамо, какви су до сад били наши избори и како су они обављани. Па да би у народу престало ово трвење, да би се спречило проливање крви, *ми са овим предлогом излазимо пред народом и кажемо му: „ево ти народе твога права; у томе је твоје право: кад која влада дође нека тобом њезини чиновници и управљају.“* (Белешке 1898: 335–336; сфера садашњости, тумачење добробити коју доноси закон; канонски облик управног говора).

(48) Известилац Илија Стојановић. – ...

... – Јер је до сада бивало, на пр.: *дође радикална влада и она каже: ја нећу да трпим либералеи напредњаке као председнике*, па нареди да се они збацују; а у Нишу, Лозници и тамо где је већина либерална, због овог бирања она мора да уђе у општину са бајонетима и пушкама и да формално отме општинску управу, јер грађани нису хтели дозволити да им кметује њихов кмет. (Белешке 1898: 336; сфера прошлост/садашњост; илустрација негативне праксе; уведени слободни управни говор са изостављеним наводницима).

(49) Министар Унутрашњих Дела. –

... Има, господо, случајева, да је једна општина састављена из 4–5 села, свако је село удаљено од суднице по два сахата; одређен је збор да неки посао сврши, и људи иду по читава 2 сата, док дођу до суднице, кад тамо, *а кмет им каже: не може да се држи збор, јер нема нас свију овде.* (Белешке 1898: 351; сфера садашњост; илустрација негативне праксе; уведени слободни управни говор).

(50) Милан Драгојевић. –

... Господо, ја мислим, ако се хоће истински уставност у земљи, власти ни до данас нису давале мира кметовима у општинама, него је продужа-

¹⁸ У загради, иза броја стране на којој се пример налази, наводи се сфера на коју се хипотетички цитат односи и његова функција у дебати.

вано све исто како је влада дошла, па су кметове одреда истеривале напоље ; *а то је било баш 1887. год. кад је дошао један Министар, па од једанпут казао: напоље*, не питајући ко је тамо. (Белешке 1898: 392; сфера прошлост; илустрација негативне праксе; уведени слободни управни говор).

(51) Прока Миљковић. –

А ако се не буде постављало указом, *свуд има којекаквих трчилажа и рђавих људи, који ће против добрих председника правити збрке, ићи тужакати их Министру говорећи, море. ми ћемо тебе збацити, ти ниси ништа.* (Белешке 1898: 397; сфера будућност; негативне последице (не)доношења закона; уведени слободни управни говор).

(52) Известилац Лаза Поповић. –...

А ако они мисле да треба, као што би требало, да се мање варошице сачувају од великих плата, онда да праве изузетак од онога, код члана где се говори о платама, *па да кажу: на варошице које немају пореских глава толико и толико, да се плате смање.* (Белешке 1898: 400, сфера садашњост/будућност; тумачење закона; слободни уведени управни говор + деиктички цитат).

(53) Радован Милошевић. –...

Господо, немојте да отворимо широм врата, *па да нас доцније проклињу потомци, и да кажу дошли уљези, па ето шта су учинили.* За то вас молим, а молим и г. Министра да се то унесе, јер ово није тако страшно и тако тешко да се дода, да председник мора бити рођен у том месту, или да је ту дуже времена живео. (Белешке 1898: 404; сфера будућност; негативне последице(не)додавања члана; слободни уведени управни говор).

(54) Анта Нешић. –

Ви знате колико се жалби предавало против избора председника, кад је тај избор народ вршио. А зар ви мислите да сад неће бити жалби, ако се председници постављају претписом. Тога ће, господо, бити вечито, и кад се жалба против председника преда г. Министру има права *да каже: па ја немам шта да одговарам, ви сте преко одбора бирали председника и ја сам вам га поставио, па сад какав вам је?!* (Белешке 1898: 405; сфера будућност; негативне последице (не)доношења закона; слободни управни говор).

(55) Живко Јеремић. –

Може да наступи случај да један неваспитан председник, који не води много рачуна о своме положају да се напије у једној сеоској кафани и да свима викне: *„ја имам Краљев указ, ја сам, ја“*, а међутим, он није ништа. Ако би се усвојило, да се председници и по сеоским општинама постављају

указом, онда би се багателисало оно, што је свима нама светиња, оно што сви поштујемо. (Белешке 1898: 407; сфера будућност; негативне последице (не)доношења закона; канонски облик управног говора).

(56) **Јосиф Бојиновић.** – Ви знате сви, који сте били кметови, а и који нисте били, да кметови не расправљају у селу само потрице, него и остале спорове.

Овај н. пр. каже остао ми је тај и тај дужан од копања два дин. итд.. Овде се не каже (има то у другом члану), ја мислим, да и то треба да се уметне овде. (Белешке 1898: 423; сфера садашњости; илустрација појаве; слободни управни говор + деиктички цитат).

(57) **Известилац Мита Петровић.** – ...

А господо, *страни европски путници, који су пропутовали кроз Србију, довикују нам: „дајте нам добро подижене путеве и мостове и добро уређене механе и кафане, па ћемо вам онда радо пружити наше капитале“.* (Белешке 1898: 459; сфера садашњости; живописније дочаравање ситуације; канонски облик управног говора).

(58) **Министар Финансија, Стеван Д. Поповић.** – Могао бих одмах г. предговорника с једном речи да задовољим: ни мене није ништа побудило; *па онда што га износиш питаћете ме. – За то што је тражио неко други. А ко је то? – Министар Просвете и Црквених Послова и Државна штампарија. А зашто су то тражили? – За то што је то и било њихово. Ко им је то одузео? – Управа монополска...* (Белешке 1898: 466; сфера садашњости; реторска стратегија; објашњење разлога; реплика дијалога)

(59) **Илија Стојановић.** – ...

Ја мислим да би требао овде то одбор школски са учитељем да цени при самом изрицању казне.

Том приликом учитељ има да каже: *то је дете имало толико и толико изостанака*, а одбор при одређивању казне да каже са учитељем колико му изостанака узима за оправдане а колико не. (Белешке 1898: 519; сфера будућности; илустрација примене закона; слободни уведени управни говор + деиктички цитат).

Навели смо више примера хипотетичког цитата зато што га сматрамо битном диференцијалном особином жанра стенографских бележака у односу на друге типове дискурса. Такође, колико је нама познато, нико од аутора који су се бавили типовима преношења туђег говора не помиње хипотетички цитат. Иако се чини да има прилично примера, њихов број није толико велик у односу на остали део текста. То се, опет, може протумачити тежњом посланика да се „не таласа“ и да страсти у скупштини остану мир-

не. Хипотетички цитат је, најчешће, негативна стратегија која се односи на сферу будућности – њиме се на жив начин износе „вероватне“ негативне последице закона о коме се расправља. Такође, њиме се често дочарава негативна примена закона у прошлости.

Хипотетички цитат се јавља у различитим формама управног говора. Најчешће је то слободни уведени управни говор, али имамо и ситуације да се користи и немаркирани облик управног говора са наводницима. У једном примеру налазимо реплику дијалога, која представља реторску стратегију коју користи говорник да би свој говор учинио интересантнијим. С обзиром да се ради о министру финансија, образованом говорнику, запажа се и опрека између онога ко је образован и ко користи реторско питање и реплику дијалога и већег дела посланика који потичу са села и који користе стратегију засновану на моделу управног говора. На колоквијално порекло упућују и поједини изрази као што су *море*, *напоље*.

Друга битна особина хипотетичког цитата је да се он спаја са деиктичком у неким примерима. Треба бити свестан да се овде не ради о типовима праве деиктичке цитатности, али се могу подвести под њу зато што упућују на неодређену референцијалност (Ковачевић 2009: 168). Ипак, као што се механизми управног говора секундарно активирају приликом изговарања хипотетичког цитата, сличан је случај и са деиктичким цитатом. Пошто се не зна тачно о чему ће се реферисати касније, користе се деиктичке конструкције (на пример, имагинарни учитељ не може реферисати о тачном броју изостанака, па се користи израз *толико и толико*). Један од задатака будућег истраживања хипотетичког цитата на ширем корпусу стенографских бележака могао би бити утврђивање веза хипотетичког цитата са типовима преношења туђег говора у дијалекатским текстовима и у народној књижевности, имајући у виду чињеницу да је највећи број посланика пореклом са села.

5. Закључак

Предмет нашег рада био је проучавање типова туђег говора у *Стенографским белешкама о седницама Народне Скупштине Краљевине Србије за 1898. годину*. Ексерцирана је грађа са првих осам седница, а анализа је ограничена на издвајање типова преношења туђег говора у дебатама. Најопштији закључак је да је типове туђег говора у овоме жанру могуће испитивати на два нивоа – на нивоу приређивача (стенографа) и на нивоу учесника у комуникацији (посланика, министра).

На првом нивоу немаркирани модел туђег говора је управни говор са редукованом конференсом сведеном на извор (податак о ономе ко говори). По овоме су стенографске белешке сличне жанру драме, али од драме их диференцира статус аутора/приређивача. Наиме, у драми аутор је надређен својим ликовима, док је у белешкама ситуација обрнута – задатак приређивача је да што верније пренесе говор посланика и да нађе ортографска решења за различите типове туђег говора. Главни критеријум за утврђивање подтипова био је *предмет преношења*, тако да разликујемо пренесени говор појединца, пренесени говор групе и пренесени текст документа. Иначе, преношење текста документа је још једна битна карактеристика стенографских бележака која их одваја од других досад проучаваних жанрова (романа и новинских текстова).

Поред овог критеријума, увели смо и критеријум симултаности/сукцесивности, према коме се разликује везани говор (у коме реплике следе једна за другом) од уметнутог говора (графијски маркираног употребом заграда). На крају, додали смо и критеријум скупштинске радње, па смо разликовали реализацију типа туђег говора по протоколу и његову реализацију у скупштинској дебати. Овај критеријум нарочито је важан када се преноси говор групе – публице која прекида тренутни говор из различитих разлога.

На другом нивоу немаркирани облик је неуправни говор са конференсом која се увек налази у препозицији. И овде нам је главни критеријум за утврђивање подтипова био *предмет преношења*. Издвојили смо пренесени говор појединца, пренесени текст документа, самоцитат и хипотетички цитат. Пренесени говор појединца реализује се најчешће у форми неуправног говора, док се управни говор јавља изузетно и везује се за личност краља Александра. Што се тиче преношења текста документа, користе се три могућности – цитат заснован на управном говору, цитат заснован на неуправном говору и фрагментарни цитат. Самоцитат се ретко јавља и увек је у облику неуправног говора, а њиме посланици реферишу о оном што су раније изrekli. Посебно обележје стенографских бележака је хипотетички цитат. Заснива се на механизму управног говора, где се секундарно користе његове карактеристике да би се говорило о догађају у прошлости/будућности. Најчешће се јавља као негативна стратегија којом се „указује“ на „фаталне“ последице које повлачи доношење неповољног закона. Одређивање улоге хипотетичког цитата сматрамо почетном тачком за будућа истраживања типова преношења туђег говора у жанру стенографских бележака.

Генерално, у Белешкама 1898. године доминирају канонске форме преношења – управни говор на нивоу приређивача и неуправни на нивоу учесника. Сматрамо да је мали број одступања од немаркираних форми условљен широм друштвено-историјском ситуацијом, тј. чињеницом да је овај

скупштински сазив одређен као врло послушан и одан краљу Александру Обреновићу. Тако, на пример, на првом нивоу налазимо само један пример у коме се јавља појединачана упадица посланика у говор другог, а да је иста маркирана заградама и да је говорник обележен поименице. Ниво приређивача обележава мала фреквенција управног говора и, упркос на први поглед приличном броју примера, релативно мала заступљеност хипотичког цитата који прати колоквијална употреба језика. Ове стратегије се активирају тек када се цитирају краљеве речи (управни говор), односно када се брани углед краља и његових закона (хипотетички цитат).

Извор:

Белешке 1898: *Стенографске белешке о седницама Народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину I*, Државна штампарија, Београд 1899.

Литература:

Бахтин 1980: М. Бахтин (V. N. Vološinov), *Marksizam i filozofija jezika*, prev. Radovan Matijašević, Nolit, Beograd.

Бахтин 1996: М.М. Bakhtin, „The problem of speech genres“, in: М. М. Bakhtin, *Speech Genres And Other Late Essays*. Eds. Caryl Emerson and Michael Holquist. University of Texas Press, Austin, 60-102.

Берглер 1992: S. Bergler, *The Evidential Analysis of Reported Speech*, PhD Dissertation, dostupno na: <http://users.encs.concordia.ca/~bergler/publications/bergler-thesis.pdf>, [26.4.2015]

Вељковић 2012: Д. Вељковић, „О типовима говора у роману *Сибир* Владимира Кецмановића“, Радови Филозофског факултета, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 14/1, Пале, 337–348.

Висковић 1989: N. Visković, *Jezik prava*, Naprijed, Zagreb.

Енциклопедија 1995: *Енциклопедија Ниша, Историја*, књига II, Градина, Ниш.

Живковић, Арсић 2012: Н. Живковић, К. Арсић, „Значај употребе типова говора и речи јунака у моделовању стварности и наративном структурирању Андрићевих приповедака *Знакови и Затворена врата*“, Радови Филозофског факултета, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 14/1, Пале, 539–554.

- Историја 1984: *Историја Ниша II, од ослобођења 1878. до 1941. године*, Историјски институт, Градина и Просвета, Београд / Ниш.
- Јеротијевић 2011: Д. Јеротијевић, „Типови и функције туђег говора у језику српских писаних медија“, Радови Филозофског факултета, 13/1, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет, Пале, 645–666.
- Јовановић 1934: С. Јовановић, *Влада Александра Обреновића, I–III*, Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон, Београд.
- Какионе 2006: А. Cacchione, „Reported speech: Towards a Definition as a Communicative and Linguistic Universal“, *Journal of Universal Language*, 7, 1–28, доступно на: http://www.academia.edu/1184872/Reported_Speech_Towards_a_Definition_as_a_Communicative_and_Linguistic_Universal?login=jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com&email_was_taken=true, [26.4.2015].
- Ковачевић 2009: М. Ковачевић, „О конструкцијама деиктичке цитатности – или: о недоследном управном говору у савременом српском језику“, у: *Српски језик у употреби*, зборник радова са III међународног научног скупа „Српски језик, књижевност, уметност“, књ. 1, ур. Милош Ковачевић, ФИЛУМ, Крагујевац, 2009, 161–173.
- Ковачевић 2011: М. Ковачевић, „О типовима говора у *Причањима Вука Дојчевића* Стефана Митрова Љубише“, Годишњак за српски језик, XXIV/11, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 27–37.
- Ковачевић 2012: М. Ковачевић, „О грамагичко-стилистичком терминосистему туђег говора“, *Српски језик*, XVII, Београд, 13–38.
- Кво 2011: S. K. Kuo, „Reported Speech in Chinese Political Discourse“, *Discourse studies*, 3/2, London / New Delhi, 181–202, доступно на: http://www.fl.nthu.edu.tw/old_site/FL2/faculty/shkuo/Reported%20Speech.pdf, [26.4.2015].
- Марсенић 2010: М. Марсенић, *Политички живот у време владавине Обреновића (1878–1903)*, Филозофски факултет, Косовска Митровица.
- Милашин 2014: Г. Милашин, „О типовима и функцијама преношења туђег говора у дневним новинама у Републици Српској“ у: *Језик, књижевност и култура IV* (зборник радова са научног скупа *Наука и савремену универзитет 3*, одржаног у Нишу 15. и 16. новембра 2015), ур. Бојана Димитријевић, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Ниш, 26–39.
- Принс 2011: D. Prins, *Naratološki rečnik*, прев. Brana Miladinov, Službeni glasnik, Beograd.
- Тошовић 2002: Б. Тошовић, *Функционални стилови*, Београдска књига, Београд.

- Торовић 2005: В. Торовић, *Историја Срба*, Октоих / Нова Књига, Подгорица/ Ријека/ Нови Сад.
- Чој 2000: Ч. Е.Чой, „Лингвопоетика. Способы передачи чужой речи и тип художественного повествования (на материале рассказа А. П. Чехова 'Скрипка Ротшильда')“, *Язык, сознание, коммуникация*, 14, 89–98, доступно на: http://www.philol.msu.ru/~slavphil/books/jsk_14_08sojczijen.pdf [9.5.2015]
- Шорт 1999: М. Šort, „Predstavljanje govora u romanu i štampi“, у: *Kako ukrotiti tekst*, прир. Slavica Perović, Institut za strane jezike / Oktoih, Podgorica, 245–270.

Jelena M. Pavlović

THE TYPES OF TRANSFER OF OTHER'S SPEECH AND
SIMILAR CONSTRUCTION IN *THE SHORTHAND NOTES OF
NATIONAL ASSEMBLY OF KINGDOM OF SERBIA IN 1898*.

Summary

The aim of this paper is to present different models of other's speech in *The Shorthand Notes of the National Assembly of the Kingdom of Serbia in 1898*. Examples from the first eight sessions of the first volume of shorthand notes have been used in the analysis. Also, the analysis has been limited only to debates, the oral part of the complex genre of shorthand notes. This paper has two main goals. The first is to establish a methodology for examining different types of transfer of other's speech in the genre of shorthand notes, and the other is to examine whether and how the social circumstances affected the frequency of certain models. The general conclusion is that the shorthand notes distinguish two levels of speech transfer - the level of the editor and the level of the participants. At the first level, an unmarked model is direct speech, and at the second level, an unmarked model is reserved for indirect speech. The various criteria have been used to classify subtypes of transferred speech in both levels. The notion of other's speech has been extended to notions of transfer of documents, self-quotes, and, especially important, hypothetical quotes.